

Norsk ungdomslitteratur

Svein Slettan

Universitetet i Agder
Kristiansand, Norge

Kristiansand

Universitetet i Agder Kristiansand

6 fakulteter
11.000 studenter

Kristiansand, Norge, lørdag 5. november 2016
Fire utenlandske studenter skal ut på byen, tross snøværet

Bystranda, Kristiansand, juli

Institutt for nordisk og mediefag, UiA

- Bachelor, Master og Ph.d. i
  - Nordisk litteraturvitenskap
  - Nordisk språkvitenskap
- Alle Master-emner i norsk er åpne for utenlandske norskstudenter.
- Egen emnekode for utenlandske studenter, der det er stilt litt mindre krav til skriftlig framstilling på norsk

Senter for norskstudier i utlandet (SNU)

- **Sommerkurs** for studenter som studerer norsk ved universiteter i utlandet
- 20. juli – 3. august 2017
- Undervisning om norsk språk, litteratur og kultur på UiA, campus Kristiansand
- Ekskursjoner i *Kristiansand* og omegn, for eksempel til *Grimstad* (Ibsen og Hamsun) og *Lista* (arkeologi, krigshistorie)
- Undervisning og overnatting gratis
- All undervisning på norsk

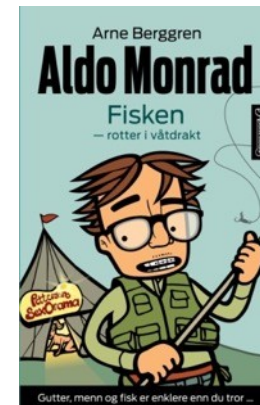
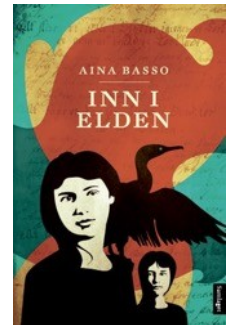
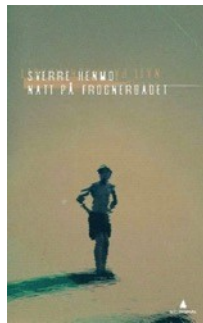
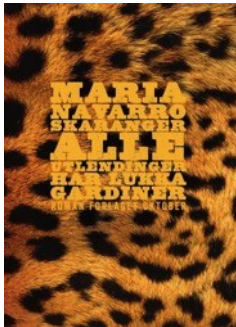
Søknadsfrist 31. mars
Se hjemmeside, SNU

SNU og UiA har samarbeid med norsk-miljøer ved universiteter i flere land. Noen eksempler:

- Norskstudenter fra universiteter i Europa kan komme på kortere og lengre **stipend-opphold** ved Universitetet i Agder, følge master-emner og arbeide med masteroppgaver og ph.d.-avhandlinger. Jf. Erasmus og andre stipendordninger.
- **Studentutveksling:** Prosjekt om ungdomslitteratur, UiA og Masaryk-universitetet i Brno, Tsjekkia, 2007-08.
- **Prosjektsamarbeid** om oppbygging av bachelor i norsk språk og litteratur, Azerbaijan University of Languages, Baku. Fortsatt prosjektsamarbeid 2017-2018, om akademisk skriving.
- Samarbeid om veiledning av **Ph.d.-kandidater** (cotutelleordning), Cluj, Romania. En disputas 2016.

Ungdomslitteratur

I Norge – og Norden for øvrig – kommer det hvert år ut ganske mange bøker **skrevet spesielt for ungdom** – både skjønnlitteratur og fagbøker.

I Norge garanterer Staten for utgivelsen av ungdomslitteraturen gjennom **innkjøpsordningen**. Hvis en ungdomsbok blir kvalitetsgodkjent av Kulturrådet, kjøper Staten inn boka i 1.550 eksemplarer og deler disse ut til bibliotekene.

Mange forfattere av ungdomsbøker reiser mye rundt på **skolebesøk**. Og ungdomslitteraturen brukes mye i skolen.

Kunstnerisk status

- Det er skjedd enn **endring i kunstnerisk status** for ungdomsbøkene:
  - **Fram til 1970-tallet:** I stor grad underholdningslitteratur og didaktisk preget litteratur – lav kunstnerisk status.
  - **Fra 1980-tallet og fram til i dag:** Høyere kunstnerisk status. Flere gode forfattere satser på ungdomslitteratur, f.eks.:
    - Tormod Haugen
    - Hilde Hagerup
    - Harald Rosenløw Eeg

Ungdomslitteratur i skolen

- Ungdomslitteratur blir i stigende grad **fokusert på som litteratur – altså kunstneriske tekster – i skolen**
  - **Mønsterplanen av 1987 (M87)** la mer vekt på litteraturopplevelse og litteraturkunnskap, og dette ble fulgt opp i **Læreplanen av 1997 (L97)**. Også nåværende læreplan **Kunnskapsløftet (LK06 (2006/2013))** som særlig vektlegger leseferdighet, fremmer litteraturen.
- På 1990- og 2000-tallet blir det stadig vanligere med **leseprosjekt og leseverksted** i skolene, der elevene får formidlet bøker og arbeider mer systematisk med tekstene. Eksempler: «Gi rom for lesing», «Inn i teksten» / «Ungdom inn i teksten» / «Teksten i bruk».

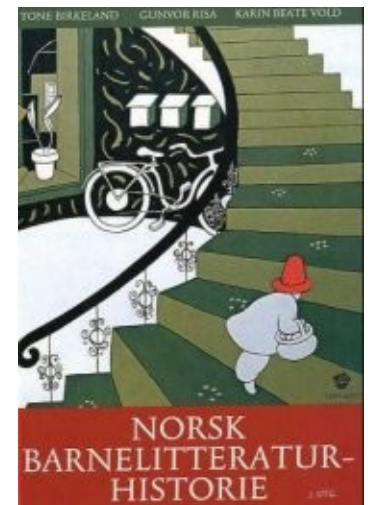
Ungdomslitteratur på universitetene

- Fra ca. 1990 begynner barne- og ungdomslitteratur for alvor å bli et **undervisningsemne på universiteter og høyskoler**, bl.a. ved Universitetet i Oslo.

Det undervises mest i slik litteratur på universiteter og høyskoler som gir **lærerutdanning for grunnskolen** – som Universitetet i Agder og Høgskolen i Bergen.

- Barne- og ungdomslitteraturforskning var lenge et område mest for pedagoger og psykologer. Fra 1990-tallet endret det seg: **Stigende interesse blant litteraturforskere** – jf. *Norsk barnelitteraturhistorie* (1997/2005).

Ungdomslitteratur

- Litteratur utgitt med **ungdom som målgruppe**
- Hovedmålgruppa er **tenåringsalderen (13-19)**, men flytende overganger både nedover og oppover aldersmessig
- Tradisjonelt oppfattet som **skjønnlitteratur** for unge, men **sakprosa** utgitt for unge er også del av ungdomslitteraturen
- **Grenseområder:** Ungdomsfilm, digitale tekster (Internett)

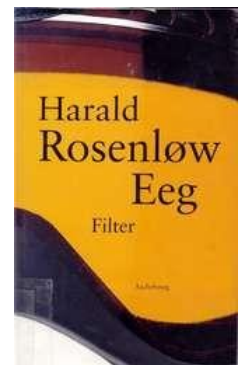
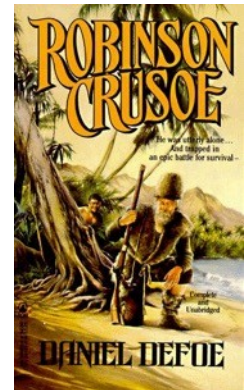
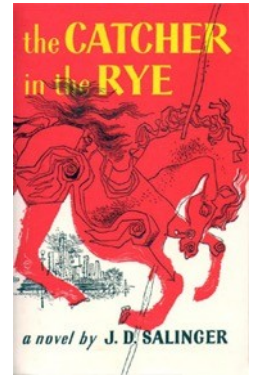

Ungdomsperspektivet

- Skjønnlitterære ungdomsbøker preges vanligvis av et **umiddelbart ungdomsperspektiv**, en følelse av å være til stede i et ungt sinn. Ungdomsromanen er forskjellig fra «oppvekstromaner», utgitt for voksne, der en voksen bevissthet ser tilbake.
- Normen i teksten, den impliserte forfatteren, gir inntrykk av **solidaritet med ungdom**, en slags «romslig omsorg» for de unge hovedpersonene i fortellinga. Lite "pedagogisk" norm.
- **Førstepersonsfortelleren** er blitt mer og mer utbredt i ungdomsromaner, og det samme gjelder **presens-formen**.
- Teksten kan ha et visst innslag av **ungdomsspråk**, men dette er vanligvis neddempet.

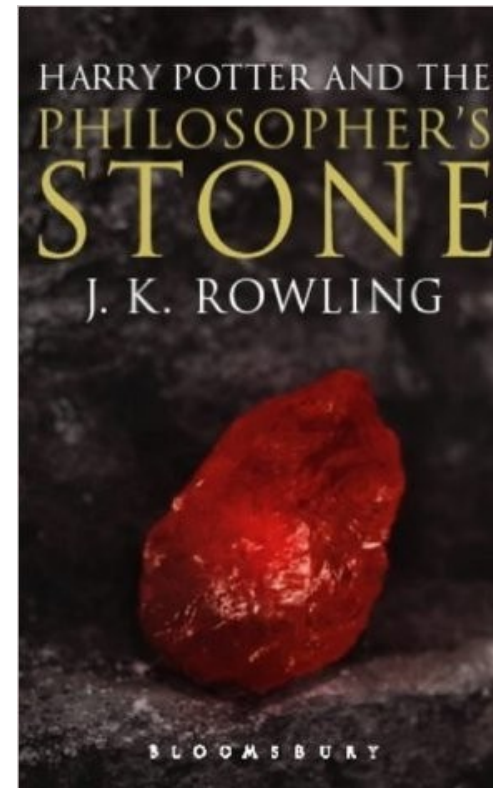
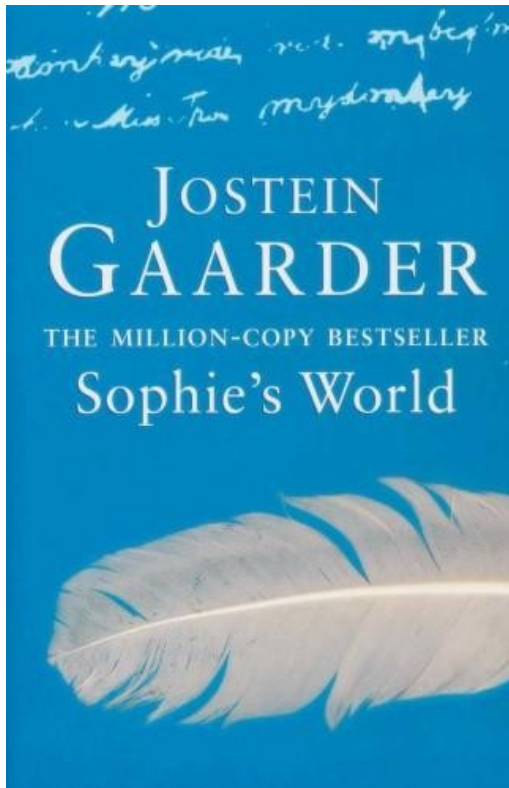
Åpen grense mot voksenboka – "crossover"

- Romanen som "innledet" moderne ungdomslitteratur – **J.D. Salingers *The Catcher in the Rye* (1951)**, var utgitt som voksenbok, men ble etter hvert også oppfattet som ungdomsbok. Flere eksempler på dette.
- Ungdom har lest og leser mye litteratur utgitt for voksne. **"Crossover"-fenomenet** har alltid vært der.
- Økende tendens til åpning av ungdomslivet mot voksenverdenen – bl.a. pga. mediene og endrede familieformer. **Ungdomslitteraturen likner mer på voksenlitteratur, og voksne er også mer «ungdommelige», interesserer seg mer for ungdomslitteratur.** Ungdom kan være en «permanent tilstand» (jf. Henkel 2011: 15)
- "(E)tiketter som ungdoms- og vuxenlitteratur är föränderlige och flytande" (Nilson 2013: 17)

”Crossover-litteratur”

- To av de største boksuksesser verden har sett de siste tiårene i det allmenne bokmarkedet, ble utgitt som (barne- og) ungdomslitteratur:

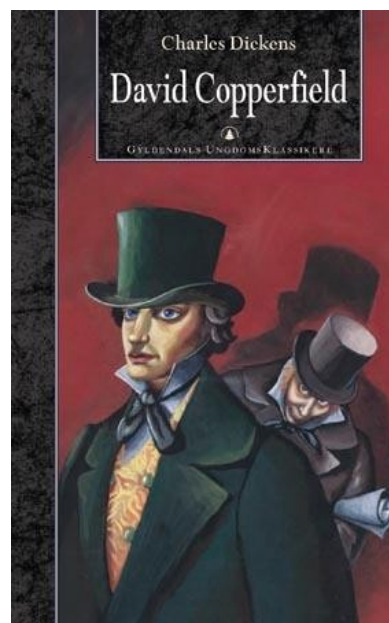

Begreper

- Ungdomslitteratur
- Adolescent literature
- Young adult literature (YA literature / YA fiction)
- Unge-voksne-litteratur, ung+litteratur
- Crossover-litteratur

Ungdomslitteratur som ”utviklingshistorier”

- 1800-tallets dannelsesmodell fra voksenlitteraturen ble videreført i litteratur for ungdom:
  - Hjemme – borte – hjemme
Hjemme – hjemløs – hjemkomst
  - Vekt på heltens modning gjennom prøvelser (terskelfase/liminalfase)

Bakgrunn for disse utviklings- og overgangshistoriene:

- **Overgangriter, "rites-de-passage"**, der unge menneskers utvikling fra barndom til voksenliv markeres. Begreper: *initiasjon, quest*
- **Myter og eventyr** – handler ofte om «avskjed med barndommen»
Unge helter drar ut, møter prøvelser, men når målet og modnes.

Jf. Victor Turner: "Betwixt and Between. The Liminal Period of Rites-de-Passage« (1967)

1980-tallet og fram til i dag: Utfordring av dannelsesmodellen:

- De siste tiåra: Flere ungdomsbøker **bryter med det harmoniserende mønsteret**. Vanskelig å se noen tydelig "hjemkomst".
- Bøkene får mer preg av åpnere "**utviklingsromaner**", eventuelt "**sammenbruddsromaner**" el. "**desillusjons-romaner**". Kan ende åpent eller i noen tilfeller med undergang. Denne tendensen er en slags «avromantisering» av ungdomslitteraturen (jf. Sørensen 1992: 46).
- Hjemme – hjemløs – hva nå? (jf. Maria Nilson, 2013)

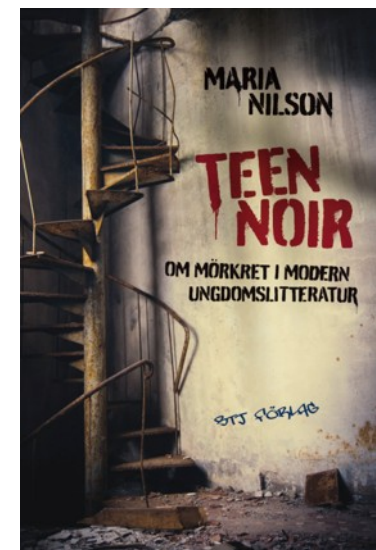
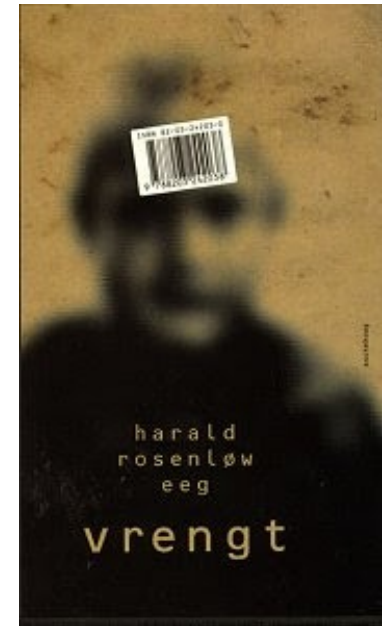

"Tross alt" – synspunktet:

Det finnes mye tydelig konstruktiv ungdomslitteratur - bl.a. mange kjente norske ungdomsromaner fra senere år (jf. Kvalvaag, Henmo, Eeg, m.fl.)

Også mørke ungdomsromaner har som regel en håpsdimensjon: "Om jag skulle generalisera, skulle jag säga att de flesta av dem slutar med en forsiktig ljusning". (Maria Nilson: *Teen noir*, 2013:9)

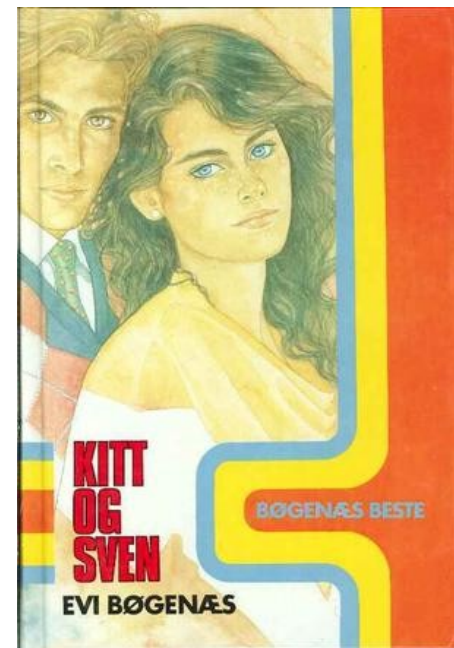
Det mørke og grufulle spiller en rolle i ungdoms **identitetsarbeid** – fungerer som motpol til det lyse og konstruktive (jf. Appleyard 1990)

Kjønn i ungdomslitteraturen

- I gutte- og ungpikelitteraturen før 1970-tallet - stereotypien:
  - **Gutter er handlingsmennesker**, aktive, ofte individualister, løser ytre, fysiske prosjekter - vekt på "ute-fasen" i dannelsesmodellen.
  - **Jenter er følelsesmennesker**, opptatt av relasjoner og indre konflikter. Vekt på "hjemkomstfasen" i dannelsesmodellen.

Jf. Sørensen 1992: 45-46.

I moderne ungdomslitteratur, etter 1970-tallet:
Økt variasjon og differensiering i framstillingen
av kjønn

- **Tendens 1**: "Guttemodellen" brer seg til jentene, og "jentemodellen" brer seg til guttene

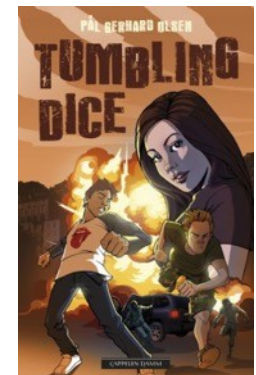

Rune Belsvik, 2000

Ingelin Røssland, 2008

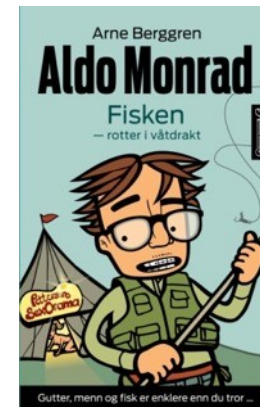
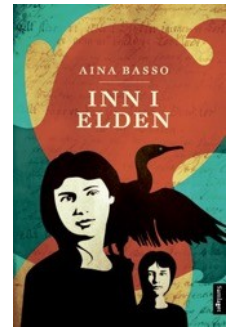
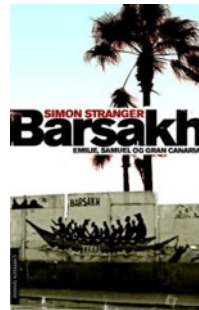
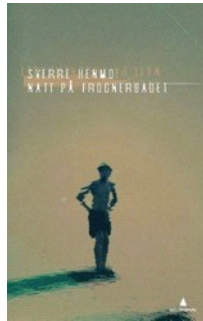
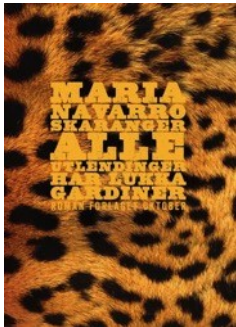
- **Tendens 2: Mye større variasjon i framstillingen av kjønn i ungdomslitteraturen**
  - Gutter og jenter framstilles mer **mangfoldig** mht. kjønn, et større spekter av væremåter finnes for én og samme karakter (hard/myk, aktiv/passiv, handlende/reflekterende, etc.)
  - «**Progressive**» framstillinger av kjønn i noen romaner veksler med «**retro**»-framstillinger av kjønn i andre – for eksempel i fantasy, thrillere, fotballbøker, etc.

Ungdomsromaner

Eksempler på sjangre og bøker

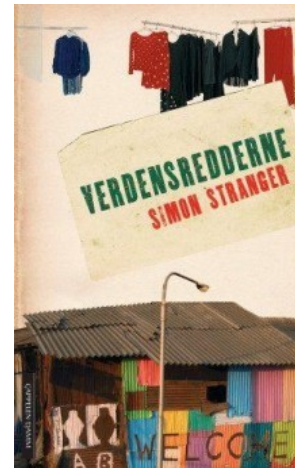
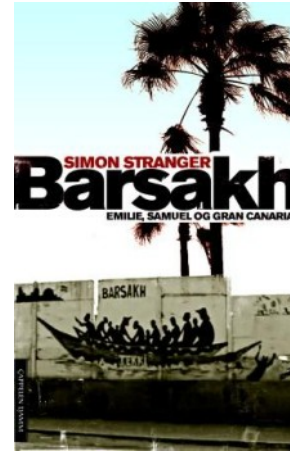

Den samfunnskritiske ungdomsromanen lever fremdeles

Simon Stranger:

- *Barsakh. Emilie, Samuel og Gran Canaria* (2009)
- *Verdensredderne* (2012)
- *De som ikke finnes* (2014)

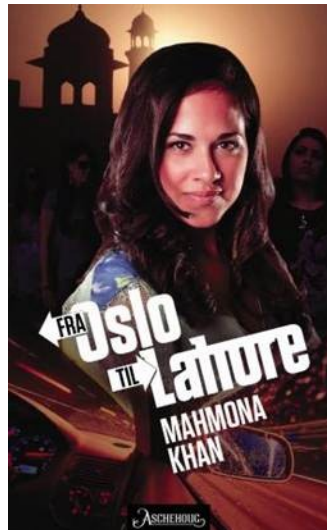
Flerkulturell ungdomslitteratur skrevet av forfattere med innvandrerbakgrunn, er i vekst – og slike romaner kan også ha et tydelig samfunnsengasjement

Mahmona Khan:

Skitten snø (2011)

Fra Oslo til Lahore (2013)

Når du minst venter det (2015)

Om kjærlighetsdrømmen – i det pakistanske miljøet og i det norske miljøet:

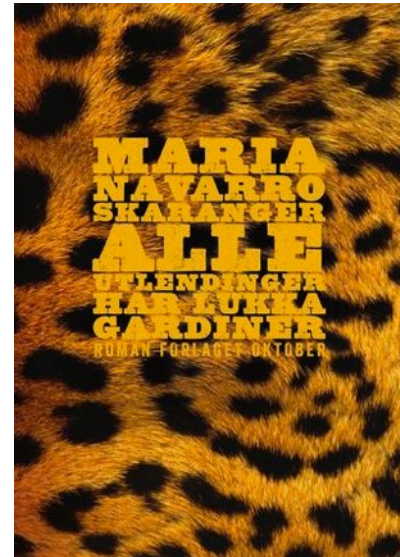
Fra Skitten snø:

I Anilas verden endte alle eventyr med at prinsen og prinsessen giftet seg. I de blonde prinsers verden betydde ikke et eventyr nødvendigvis det samme. Eventyret kunne ende like fort som det hadde oppstått. Hun begynte å legge merke til den usynlige veggen som skilte de to verdenene: deres og de norske jevnaldrendes. Det hendte at hun tenkte, drømte om at den forsvant, men så enkelt var det ikke.

Maria Navarro Skaranger:

Alle utlendinger har lukka gardiner
(2015)

Dagbokroman om å være ungdom i flerkulturelt miljø på Romsås – en drabantby i Oslo, skrevet på «kebab-norsk»

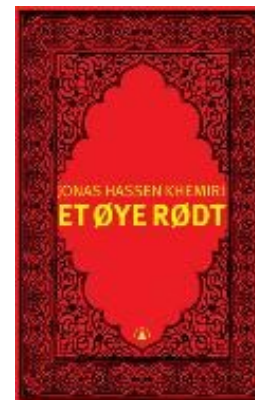
Litterær bakgrunn:

Jonas Hassen Khemiri:

Et øye rødt (2003)

Faiza Guène:

Kiffe Kiffe i morgen (2004)

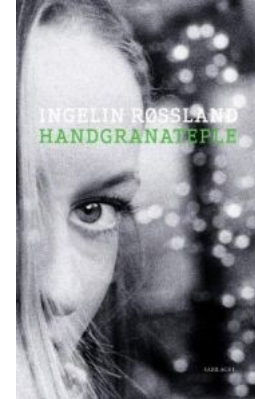
Mamma skulle gå til kirken og ville ha med meg for samtale med presten og de andre bikkjene, så jeg dro med hun. I kirkerommet først mamma prata evigheter med Pater Arve, mens fant jeg kakebordet og tæsja med meg fire kjeks og to kaker, og så det ble litt lættis når skulle jeg ta siste kjeksen, for da jeg så vaskedama fra skolen som er fra Polen. Hun også sto ved kakene og tæsja, og i stedet for hun hadde på seg vaskeklærne, hun hadde pelskåpe og tegna øynebryn og jeg tenkte: sikkert hun skal prøve seg på ene kirkegutten, for han også er polakk og ikke så stygg.

Skaranger: Alle utlendinger har lukka gardiner

Problemrealisme – bøker som «tar opp» problemfylte tema i ungdoms liv, gjerne farlig grenseutforskning:

Ingelin Røssland:
Handgranateple (2006)

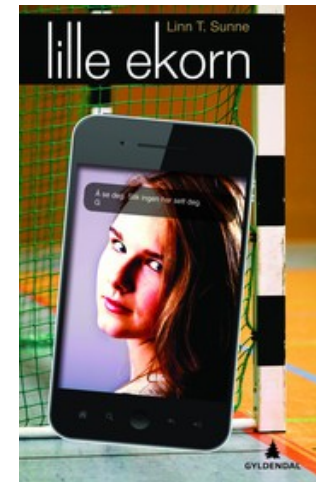
Uprisen 2007

Hilde Kvalvaag:
Fengsla (2010)

Brageprisen 2010

Linn T. Sunne:
Lille ekorn (2012)

Brageprisen 2012

- Fra Linn T. Sunne: *Lille ekorn* (2012):

Den voksne håndballtreneren Gaute knytter 14-åringen Aurora til seg gjennom SMS-meldinger:

- «Jeg svarer ikke, men jeg blir helt varm av det. At noen tenker på meg akkurat nå. At det er han»
- «Jeg er varm, tung, sjekker mobilen, enda jeg vet at det ikke har kommet noe svar»
- «Jeg er bare bankende puls, jeg er alt han vil, jeg er Gantes. // Og så går han»

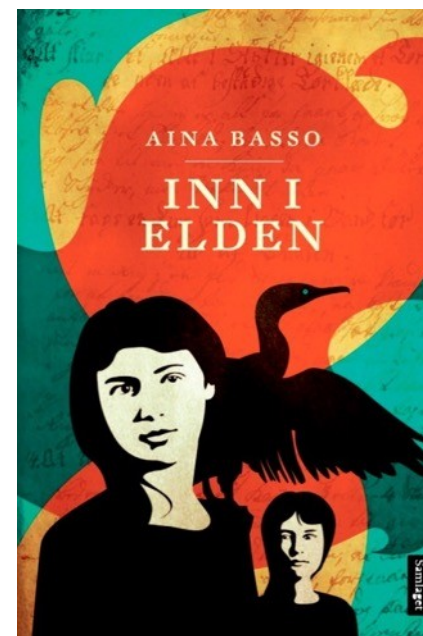

Historiske romaner – kunnskap om fortida, innlevelse i tanker og følelser til unge mennesker under andre livsforhold. En *liten* kategori, men levende!

Aina Basso:

Fange 59. Taterpige (2010)

Inn i elden (2012)

Heksebrenning i Finnmark på 1600-talet:

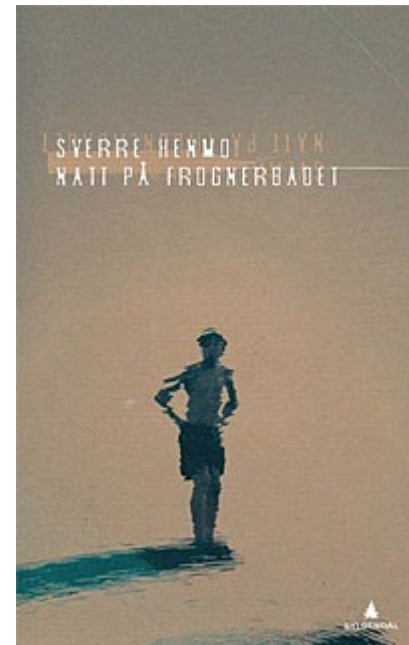
Varmen frå bålet byrjar kjennast også her vi sit. Det knitrar og blafrar sterkt i vinden, av og til kjem eit smell og gneistane flyg opp i lufta, som brennande mygg. Kvinna på stigen stirer i flammene. Munnen hennar rører seg, det ser ut som ho snakkar, som om ho seier noko utan røyst, kven snakkar ho til?

Frå: Aina Basso: *Inn i elden* (2012)

«Hverdagsrealisme» – om kjærlighet, gruppepress, pinligheter, valg – med en porsjon humor og alvor på bunnen

Sverre Henmo:

Natt på Frognerbadet (2008 /2012)

Tilknytning til virkeligheten:

"Det er ikke uvanlig at unge folk sniker seg inn på Frognerbadet på nattetid i sommer. Ifølge Oslo kommune er det stort sett snakk om vestkantungdom som bruker badet som festarena" (*OsloBy*, nyheter, 2013)

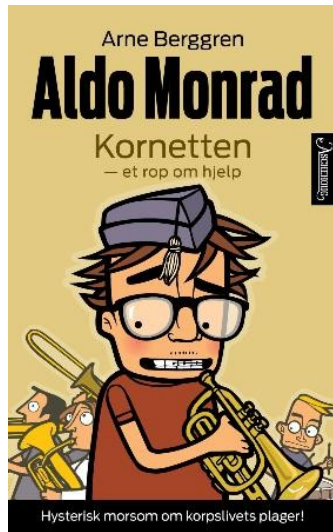
Fra Natt på Frognerbadet:

Petra, Petra, Petra .... som lukter regn og hud, og som har evnen til å smile med underhuden.

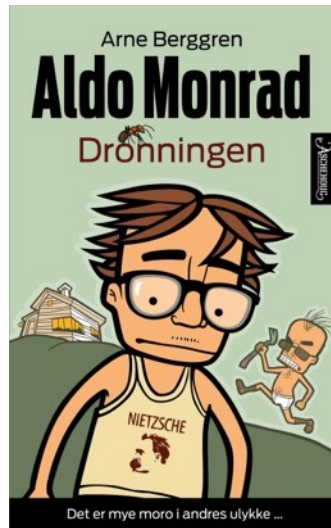
"Fine pupper, men rimelig støgg, sier Frank. "Jeg tror hun er der fordi hun er kusina til Ludvig, eller noe sånt. Jeg snakket forresten litt med henne på lørdag. Hun er faktisk ganske morsom. Men helt utrolig seriøs. Følte at jeg snakket med mora til en eller annen."

Jeg klorer meg i hodet. Hører stemmen hennes. Kjenner de varme hendene mot kinnet mitt.

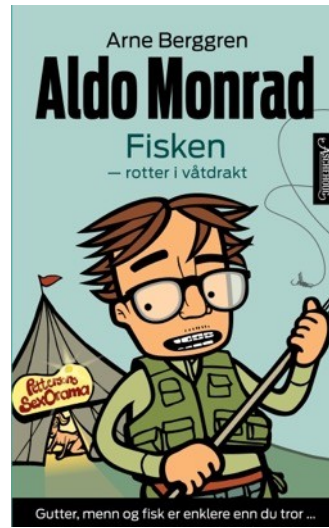
Klassikere i humoristisk hverdagsrealisme: Arne Berggren: *Aldo Monrad*-bøkene

1995

1996

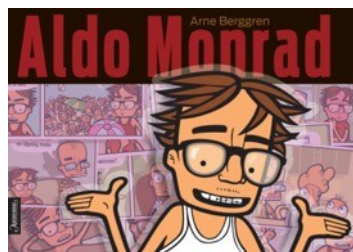
1997

1999

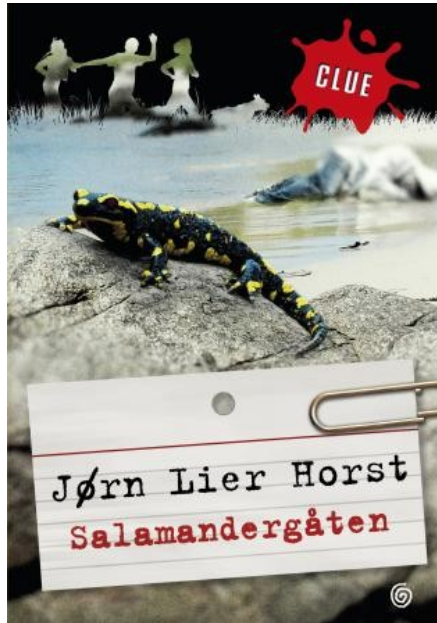
2009

(Bok 1-4 gjenutgitt 2009)

Tegneserie 2010

Kriminalromaner for ungdom – holder posisjonen de har hatt i ungdomslitteraturen fra 1980-tallet

Jørn Lier Horst:

Salamandergåten (2012)

Maltesergåten (2012)

Undervannsgåten (2013)

Gravrøvergåten (2013)

Libertygåten (2014)

Esmeraldagåten (2014)

Rivertongåten (2015)

Hodeskallegåten (2015)

Ulvehundgåten (2016)

Sjøormgåten (2016)

Serie for de yngste ungdommene – lettlest, godt skrudd sammen og godt skrevet. Lesverdige for eldre ungdom også.

Fantasy – en boom fra 2000-tallet og utover

En rekke bokserier med fantasy i Tolkien-tradisjonen finnes. Mange av de beste er på nynorsk, som bøkene til Lene Kaaberbøl, Lars Mæhle, Asbjørn Rydland og Kristine Tofte

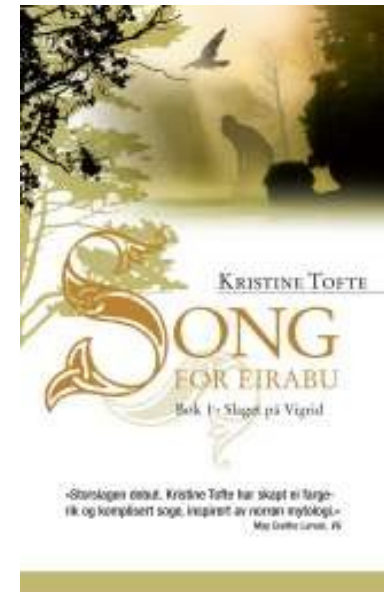
2002/2015
Nordisk
skolebibl.forenings
barnebokpris 2004

2009
Fabelprisen 2010

2010
Fabelprisen 2012

2009 og 2012

En annen fantasy-variant: Urban fantasy

Møte med skremmende overnaturlige krefter i vanlig, ofte trivielt (små)bymiljø

Norden har fått en bestselger i verdensformat:

Mats Strandberg og Sara B. Elfgren: *Engelforstrilogien*

2011

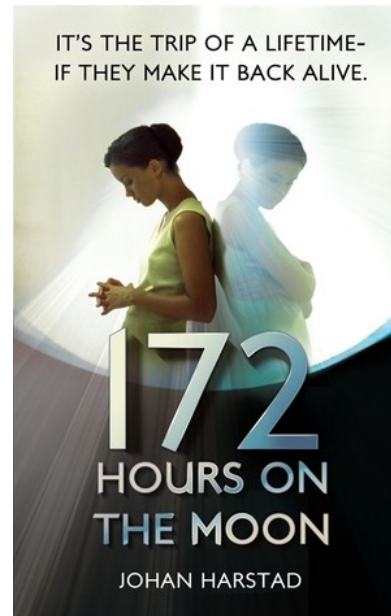
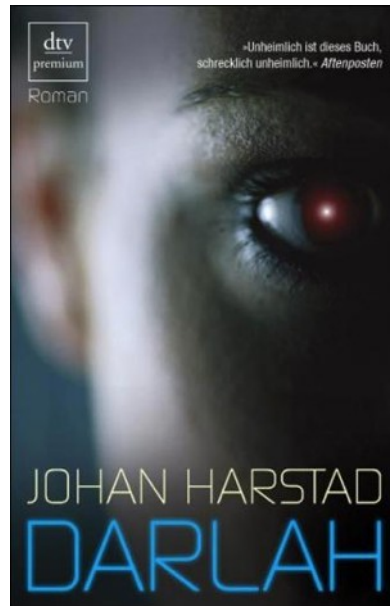
2012

2013

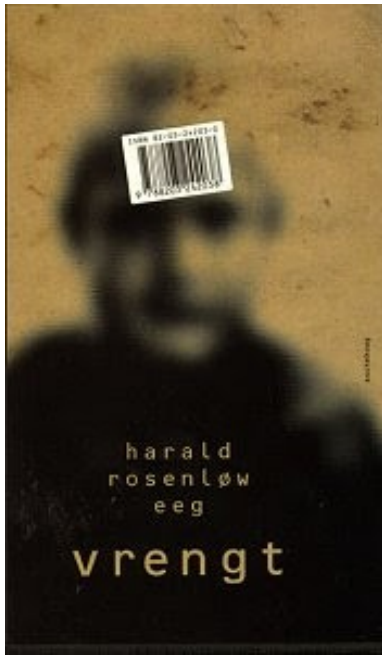
Dystopier

- Mørk science fiction
- Framstiller tenkte (framtid)samfunn som har utviklet seg mot det verre
- To varianter: *Verdens undergang* og *Totalitære systemer*

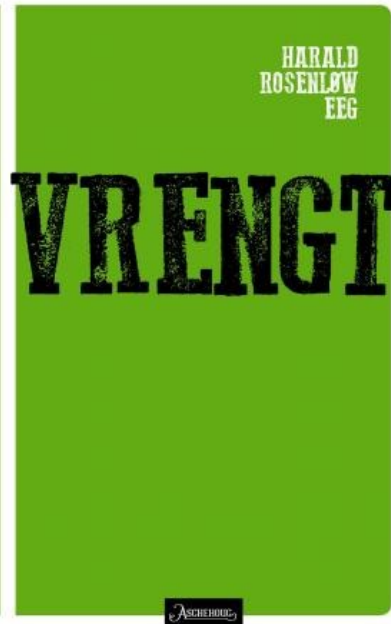
Undergangsdystopi i nær framtid:

Johan Harstad:
Darlah. 172 timer på månen (2008)

Dystopi om totalitært samfunn:

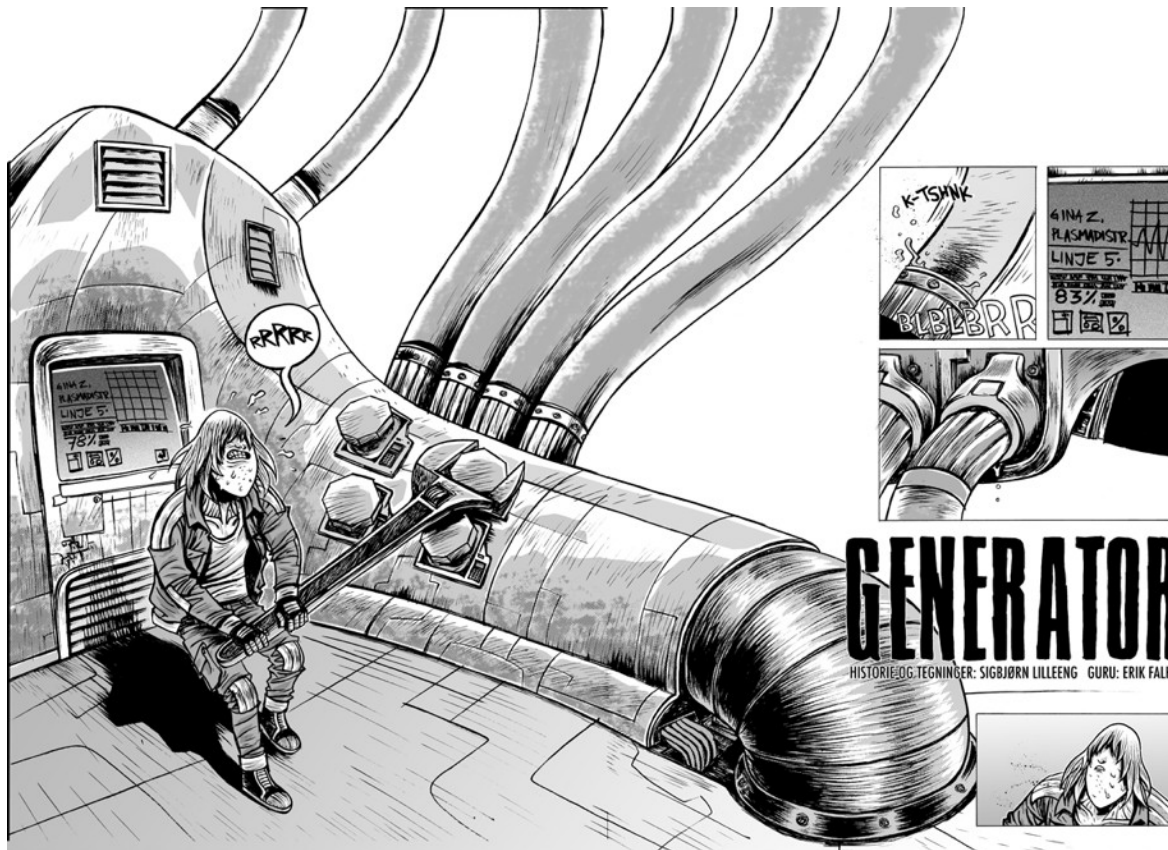
Harald Rosenløw Eeg: *Vrengt* (1997)

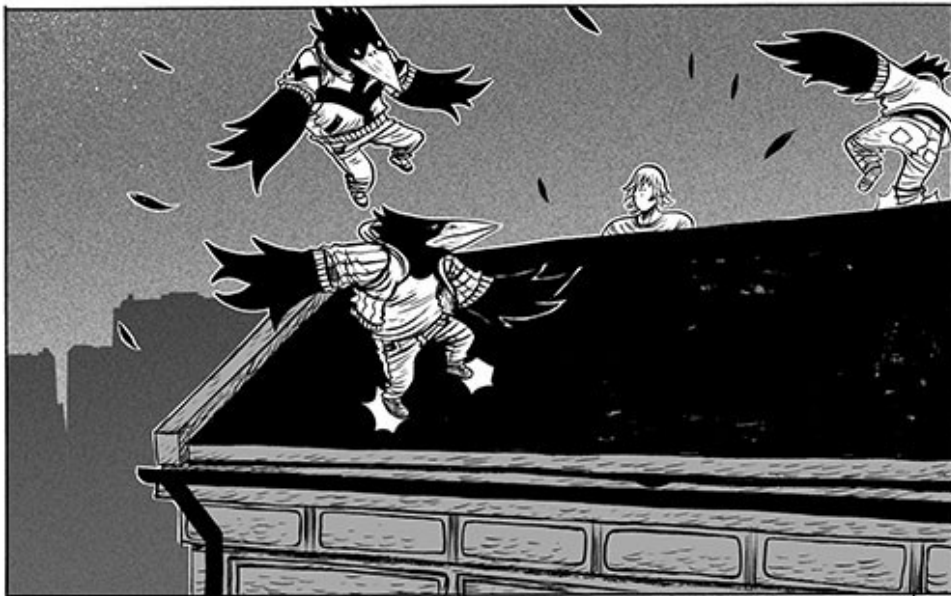

Dystopi om totalitært samfunn, som tegneserieroman

Sigbjørn Lilleeng:
Generator (2012)

Litteratur

- Appleyard, Joseph: *Becoming a Reader*. Cambridge University Press, 1990.
- Henkel, Ayoë m.fl.: *Stjernebilleder. Ungdomslitteratur – indføring og læsninger*. København: Dansklærerforeningens forlag, 2011.
- Nilson, Maria: *Teen noir. Om mørkret i modern ungdomslitteratur*. Lund: BTJ-förlag, 2013.
- Slettan, Svein (red.): *Ungdomslitteratur – ei innføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2014.
- Sørensen, Anne Scott: De litterære kønstraditioner. Om ungdomslitteraturen før og nu. *Tidsskrift for børne- og ungdomskultur*, (93) 1992.